

USMERJANJE KODIFIKACIJSKEGA POSTOPKA IN JAVNA RAZPRAVA OB PRENOVI PRAVOPISNIH PRAVIL

Helena Dobrovoljc

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana

Fakulteta za humanistiko, Univerza v Novi Gorici, Nova Gorica

helena.dobrovoljc@zrc-sazu.si

DOI:10.4312/Obdobja.43.49-58

V prispevku je predstavljen kodifikacijski postopek kot najzahtevnejša stopnja standardizacije. Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU od leta 2019 na spletnem portalu Fran objavlja predloge novih pravopisnih pravil *Pravopis 8.0 – Pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo*. V prispevku je s pomočjo komentarjev, pridobljenih v javni razpravi, prikazano predvsem različno interpretiranje tako smernic kot ciljev kodifikacijskega postopka.

knjižni jezik, standardizacija, kodifikacija, pravopis, javna razprava

This article introduces the codification process as the most demanding phase of standardization. Since 2019, the Normative Committee of SAZU and ZRC SAZU has been publishing proposals for new normative rules on the Fran portal (*Pravopis 8.0 – Rules of the New Slovenian Normative Guide*) for public discussion. This article mainly presents various interpretations of the guidelines and the goals of the codification process with the help of the comments received during the public discussion.

standard language, standardization, codification, normative guide, public discussion

1 Kodifikacijski postopek in njegovo spreminjanje v zadnjih desetletjih

O kodifikacijskem postopku govorimo kot o četrti fazi standardizacijskega procesa (Dobrovoljc 2013), tj. o fazi, v kateri se ta proces usmeri k jezikovni skupnosti. Gre za postopek, s katerim se uveljavlja t. i. »prožna ustaljenost« (Mathesius 1983) knjižnega jezika, kar pomeni, da bo ta oprt na govorne prakse, a v zapisu toliko trden, da omogoča naučljivost in medsebojno sporazumevanje govorcev tudi različnih generacij. Zadostitev tej zahtevi terja redno usklajevanje opisa knjižnega jezika z jezikovno dinamiko govorcev različnih družbenih skupin (npr. s preučevanjem jezikovnih navad, anketami, javno razpravo ipd.). Rezultat kodifikacije je predstavitev knjižnojezikovne norme v slovnici, slovarjih knjižnega jezika, šolskih učbenikih ali pravopisnih pravilih, ki naj bi podajali usklajeno podobo knjižnega jezika izbranega standardizacijskega obdobja. Na tako posodobljeno vsakokratno kodifikacijo knjižnega jezika je vezano tudi pojmovanje jezikovne pravilnosti.¹

1 Veliko govorcev knjižnega jezika povezuje pravilnost s pravili knjižnega jezika, zapisanimi v priročnikih knjižnega jezika (Černivec 2019: 134), najpogosteje v slovarju. Zato so slovarji, ki skrajšajo pot do

Teoretiki knjižnega jezika (npr. Haugen 1966: 16; tudi Vogl 2012; Dolník 2012) opisujejo kodifikacijski postopek kot najzahtevnejšo fazo standardizacijskega procesa zlasti zato, ker ima knjižni jezik (standard) v različnih skupnostih različni funkcijo in družbeno tradicijo ter pogosto tudi že uveljavljen kodifikacijski scenarij. V **drugi polovici 20. stoletja** sta prevladovala dva nasprotujoča si kodifikacijska modela: **opisovalni** in **predpisovalni**.² V večinoma angleško govorečih skupnostih je še danes izstopajoče prepričanje, da je uradno vodena kodifikacija nepotrebna, saj je jezikovna različnost odraz demokratizacije jezika, ki je že po tradiciji uravnavan neodvisno od etabliranih avtoritet (Anderson idr. 2022), zgolj s pomočjo nasvetov in *opisov* neformalne mreže lektorjev, urednikov in vseh »modrih ljudi« (npr. Pinkler 2010: 306). V manjših jezikovnih skupnostih, v katerih je vloga jezika narodno-povezovalna in -identifikacijska, kakor je npr. veliko evropskih in večina slovanskih, pa je bil kodifikacijski proces organiziran v sklopu uradne jezikovne politike prek normativno kompetentne ustanove oz. skupine (jezikoslovcev), ki je najpogosteje sledila zgodovinski in etimološki predstavi pravilnosti (Dobrovoljc 2021), na katero je *predpisovalno* aplicirala vse jezikovne novosti. Ta binarni model se je začel rahljati proti **koncu 20. stoletja**, ko so se kodifikacijski postopki tudi v okoljih s predpisovalno tradicijo metodološko usmerili tudi v raziskave jezikovne rabe – na Slovenskem npr. z gradivsko podprtim *Slovarjem slovenskega knjižnega jezika*. S pojavom večmilijonskih gradivskih zbirk v **21. stoletju** so postale te raziskave dovolj popolne, da so bile za jezikovne pojave na nekaterih jezikovnih ravninah lahko izbrane za relevantno normativno merilo. Vseh jezikovnih pojavov namreč ni mogoče uravnavati na enak način: nekateri so v kodifikacijskem postopku *opisani*, drugi *predpisani*. V naprednejših jezikovnih okoljih priročnikov knjižnega jezika danes zato ne imenujejo več predpisovani, temveč **normativni**, saj – kot pravi Zgusta (2006: 195 v: Černivec 2024: 39): le »posodablja opis že obstoječega knjižnega jezika«, tudi z »novimi, še ne kodificiranimi enotami«, medtem ko »predpisovalni [...] jezikovne rabe ne upoštevajo in [...] kodificirajo tudi jezikovne prvine, ki jih v normi ni«.

Podobno pojmovanje je bilo sprejeto tudi ob prenovi slovenskih pravopisnih pravil. Aktualna pravopisna komisija (Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU, ustanovljena leta 2013) od leta 2019 na portalu Fran objavlja nova poglavja pravopisnih pravil z naslovom *Pravopis 8.0 – Pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo* in s tem v kodifikacijski postopek vabi najširši krog zainteresirane javnosti. Komisija se zaradi ustaljenosti slovenskega knjižnega jezika ob dvomnih vprašanih odloča za normativno vrednotenje jezikovnih praks v odvisnosti od pojava in jezikovne ravnine (o tem več v Dobrovoljc 2022a): pri nekaterih se odločamo glede na pogostnost pojavov (npr. oblikoslovne dvojnice tipa *vedeti* – 3. os. mn. *vejo/vedo*, besedotvorne dvojnice tipa *koordinatorka/koordinatorica*), pri drugih je

jezikovno ustreznih izbir, bolj priljubljeni med uporabniki kot abstraktna slovnica ali pravopisna pravila, v katerih so podana načela, ki jih mora uporabnik sam aplicirati na svojo jezikovno zadrego.

- 2 Opise nazorske napetosti prinaša malodane vsaka jezikoslovna razprava, ki se loteva problematike kodifikacijskega vzdrževanja jezikovnega standarda (Deumert, Vandenbussche 2003; Kristiansen 2020).

odločilen dogovor (npr. raba pisnih znamenj, ločil, začetnice, leksikalne izbire ...). V prispevku bo s pomočjo komentarjev javne razprave prikazano, kako javnost sprejema dinamičnemu času prilagojen kodifikacijski proces.

2 Slovenski kodifikacijski proces skozi prizmo javne razprave

Do maja 2024 je bilo v javno razpravo poslanih sedem komentiranih poglavij in prevzemalnih pravil. V eno- do dvomesečni javni razpravi so imeli uporabniki možnost tudi anonimnega oddajanja komentarjev. Pravopisna komisija je že ob prvi javni razpravi pozvala k oddaji takih komentarjev, ki naj bodo utemeljeni z novimi ali obstoječimi raziskavami ter predstavljeni z ustrežnejšimi primeri. Po končanih javnih razpravah v letih 2019 in 2021 so bila leta 2022 objavljena poglavja z zbranimi pripombami javne razprave za poglavja Pisna znamenja, Krajšave, Velika in mala začetnica, Prevzete besede in besedne zveze – skupaj 1899 pripomb (Dobrovoljc idr. 2022b, 2022c). V letih 2023 in 2024 pridobljene pripombe javne razprave ob poglavjih Glasoslovni oris in Glasovno-črkovne premene ter ob prevzemalnih pravilih za deset jezikov bodo za objavo pripravljene še v letu 2024.

Poglavje	Leto javne razprave	Število členov v poglavju	Število komentarjev	Število komentiranih členov	Leto objave komentarjev
Pisna znamenja	2019	47	312	45	2022
Krajšave	2019	46	216	44	2022
Velika in mala začetnica	2021	141	1231	123	2022
Prevzete besede in besedne zveze	2021	76	140	46	2022
Glasoslovni oris	2023	232	153	106	*načrtovano za 2024
Glasovno-črkovne premene	2024	132	38	27	*načrtovano za 2024
Prevzemalna pravila za tuje jezika	2023, 2024	1249	380	/	*načrtovano za 2024

Tabela 1: Poglavja *Pravopisa 8.0*, leto objave, število pridobljenih komentarjev v javni razpravi, leto javne objave pravil, število pravil (členov) v poglavjih, število komentiranih členov in število komentarjev na portalu.

2.1 Vsebina komentarjev

V komentarjih, pridobljenih v javni razpravi, je le redko izraženo **strinjanje** s predlogi pravil, udeleženci razprave se na tiste člene pravil, s katerimi se strinjajo, načeloma ne odzivajo. Redke odzive te skupine sicer spremljajo tudi želje po dopolnitvi pravila ali drugačni rešitvi.

- Odlično, končno, ker se ljudje o *pH* pogosto sprašujejo ...
- Pravopisna komisija je Glasoslovni oris predstavila obširno, natančno in stvarno.

Pri delu je upoštevala tudi novejšje glasoslovne raziskave. Razrešila je številna vprašanja za glasoslovne pojave, ki so bili v SP 2001 ali neobdelani ali določila nejasna, in za določene pojave podala variante. Dobili smo oz. bomo sodoben, pregleden in nazoren prikaz glasoslovja slovenskega standardnega oz. knjižnega jezika.

- Končno, se popolnoma strinjam.
- Zelo se strinjam, da »diakritična znamenja in tuje črke ohranjamo«, vendar na splošno v praksi tega ne upoštevajo.
- Pohvale, da smemo pisati *Chicago* :)
- Super, da se je nestični vezaj umaknil in da je predlagan nov zapis. Me pa rahlo bega uporaba nestičnega pomišljaja – sam bi izhajal iz paragrafa 413 v SP 2001 in uporabil stični vezaj (‘Šmarje in Sap’).

V preostalih komentarjih, ki jih označujemo kot izraze **nestrinjanja** in ki bodo pri pripravi čistopisa poglavij še posebej skrbno pregledani, se najpogosteje zgodi, da uporabnik pravilo zavrne brez utemeljitve ali pa z utemeljitvijo drugačne rešitve (sklic na nove raziskave). Med razlogi pa navajajo, 1) da so aktualna pravila ustrezna, spremembe niso ne potrebne ne zaželen; 2) da so aktualna pravila ustrezna, pri čemer kritik ne pozna dobro pravila v veljavnem pravopisu ali pa ga interpretira drugače; 3) da je v rabi ustaljeno drugače, kot je predlagano; 4) da je bilo v kakem priročniku ali Jezikovni svetovalnici odgovorjeno drugače, kot je predlagano:

- Menimo, da je treba pri kraticah še enkrat razmisliti o naglasu na vseh opornih samoglasnikih, saj tudi naše preliminarne meritve kažejo, da v trizložnih kraticah drugi naglas ni nujno manj intenziven kot prvi ali zadnji.
- Zakaj se spreminja oblika *Ibsen – Ibsena v Ibsna*? Ali ta primer ni isti kot *Andersen*? Priročnik *Slovenska zborna izreka* (izdaja 2007, str. 82) navaja obliko *Ibsna* kot slabšo dvojnico.
- Priimek *Potter* ima samo en način izgovorjave, in sicer [pôter]. [póter], ki, predvidevam, izhaja iz želje po poslovenjenju, ni primerna različica in bi jo po mojem mnenju morali izpustiti iz Pravopisa (in tako odvrniti od njene rabe v slovenskem prostoru). Slednja različica tudi, po mojih izkušnjah, ni pogosta med mladimi, sicer bralci knjig o HP.
- Res me zanima, zakaj se v imenu *Šmarje pri Jelšah I* izgovori kakor v besede lačen, pri *Jelšanah* pa ne. Dopišite, prosim, razlago, potem mi bo laže sprejeti tako izjemo.
- Tu je naštetih več zgledov, ki so se v slovenščini ustalili z drugačnim izgovorom, npr. *Osáka* (tak naglas je pričakovati po pravilih SP 2001, sprejeli pa smo ga po Dudnovem izgovornem slovarju) in *Sappóro*. Po drugi strani pa se nam zdi smiselno vztrajati pri tem, da je dvoglasnik vedno naglašen, kar ob *Sájtami* pomeni tudi *Hokáido*, *háiku*. *Hokusáj* nam. *Hókusaj*?
- Napoved, da bodo v *Pravopisu 8.0* in *ePravopisu* »vse tri dvoustnične variantek« zapisane v oglatem oklepaju s črko *u*, je škandalozna.

Številni so komentarji, ki se nanašajo na nestrinjanje z izbranimi **ponazoritvenimi zgledi** ali na dopolnitve zgledov bodisi zaradi njihove »nenavadnosti« bodisi zaradi neaktualnosti. Večina teh predlogov je konstruktivnih:

- Kakšne bolj neobičajne besede, kot je *decoupage*, niste našli? Če se tolikokrat sklicujete na rabo: v Gigafidi 2.0 sedem pojavitev »decoupage«

- *George* ni v redu, o.k., pa naj bo npr. *Assange* (čez tisoč konkordanc v Gigafidi 2.0).
- Zanimiv primer ime zdraviliškega kraja *Slatina Banja, Fojnica Banja*.
- Dodal bi še *Hiša cvetja* (Кућа цвећа), *Beli dvor* (Бели двор), *Hram sv. Save* (Храм светог Саве), *Šarganska osmica* (Шарганска осмица) ter kak samostan (verjetno je različica s pridevnikom razumljena obče, torej samostan *Studenica* – studeniški samostan - Манастир Студеница). Tudi *Dušanov zakonik*. Omeniti bi bilo treba tudi nekatera društva, npr. Ujedinjenje ili smrt, dogodka, npr. ravnogorski/svetosavski kongres v vasi *Ba* (se sklanja Ba -ja ?) ipd.

V prihodnjih fazah javne razprav bi bilo treba izrecno omeniti, da je izbiri zgledov botrovalo zavedanje, da bodo ti vključeni kot iztočnice v slovarski del pravopisa (*ePravopis*). Ob prevzemalnih pravilih za tuje jezike pa je bila izbira zgledov prepuščena tudi presoji avtorja preglednice oz. potrebam prikaza prevzemalnega pravila.

Terminoloških pripomb ni veliko, tudi med njimi so uporabni komentarji zlasti strokovnjakov s področja jezikoslovja, matematike (v poglavju o pisnih znamenjih) in geografije (v poglavjih o prevzemanju in pisanju začetnice). Opazna kritičnost do jezikoslovnih izrazov je povezana s strokovno provenienco udeležencev razprave; pri nekaterih izrazih, ki jih je predlagal že veljavni pravopis (*haček – strešica – kljukica*), je povezana tudi z neuskkljenostjo jezikoslovne terminologije (domače – tuje), h kateri bo zagotovo pripomogel terminološki slovarček, ki bo nastal ob pravilih.

- Mislim, da ponujanje neelegantnih jezikoslovskih žargonizmov tipa *onezvenečenje* ipd. ni samo nefunkcionalno, temveč tudi do normalnega uporabnika SP 8.0 neprijazno, nevljudno ...
- Samo tu in še na enem mestu imate ta izraz (*slovenjeni; poslovenjeni*) – mogoče samo podomačeni v zapisu? Da se ne bo razumelo, da gre za drugo kategorijo (*podomačen, poslovenjen*).
- Predlagana drzna terminološka sprememba za *strešico* (č. *haček?*).
- Zakaj imajo pri razlagi tonemskega naglaševanja prednost tujke (*akut*) pred domačimi izrazi (*ostrivec*), pri jakostnem pa uporabljate samo domače? Ne bi raje prvič uporabili oboje (najprej slovenske, nato tuje v oklepajih), odtlej pa le domače?

Posebno skupino komentarjev sestavljajo tisti, ki se nanašajo na **slog**, saj grajajo slogovno okornost, po mnenju razpravljavcev neprimerno izbiro jezikovnih sredstev, ki odraža slabo poznavanje lektorskih praks. Pravopisni priručnik bi moral biti po pričakovanju avtorjev teh komentarjev tudi svetovalec glede sloga in leksikalnih izbir, utemeljenih z jezikovnokulturnimi načeli.

- Stilistična pomanjkljivost, spodrseljaj, ki ga v taki knjigi, kot je pravopis, ne sme biti. Tudi tako izobražujete uporabnike pravopisa. (Lahko bi razmišljali o dvopičju. Ali pa tudi ne.)
- V slovnici je zapisano, da je »v okviru« stilistična pomanjkljivost. Besedilo v pravopisu mora biti popolno. Brez debate. Včasih sicer res najdemo argument za »v okviru«, ampak v tej povedi ... Močno upam, da boste premislili še enkrat, si prebrali na glas obe možnosti.
- Bi se beseda *navadno* v SP lahko končno zamenjala z danes razumljivejšo *ponavadi*? Prislov *navadno* preveč asociira na pridevnik *navaden*, ki ima negativno konotacijo,

mlajši uporabniki pogosto ne razumejo besede navadno, čeprav so rojeni govorce, tako je realno stanje. :)

V vseh sklopih pripomb je mogoče zaznati tudi različne predstave o **naravi pravopisa** – kot priročnika, ki mora še vedno slediti predpisovalni predstavi kodifikacijskega postopka in strožje kot drugi priročniki knjižnega jezika določati pravilno in obsojati nepravilno rabo. Hkrati je povsem neuzaveščeno dejstvo, da je glasovni sistem temelj pisne podobe, zato pravopis ne izključuje **pravorečja** (Lengar Verovnik 2015; Tivadar 2018).

- Od pravopisa ne pričakujemo navajanja dejstev oziroma opisovanja rabe (stanje korpusov), kot to velikokrat počnete v Pravopisni svetovalnici. Opreделите/določite pravila. Pravopis je vendar normativni priročnik.
- Seveda posamezniki svoje ime zapišejo lahko kakorkoli. Pravopis bi moral DRUGIM povedati, kako naj ga zapišejo. Zakaj bi ga drugi lahko zapisovali drugače kot oni sami!?
- Zakaj spreminjate pravopisna pravila, ki so že utečena? Da bomo vrgli v smeti vse učbenike in priročnike in kupili nove? In da se bomo morali še vsi odrasli, zlasti iz jezikovnih poklicev, vsega na novo učiti, kot da nimamo drugega dela dovolj? Pustite stvari, kot so, raje se posvetite novim izrazom, ki prihajajo v jezik, in zlasti strokovni terminologiji, ki je vedno bolj siromašna in izgublja v primerjavi z angleščino. Konkretno za letalstvo lahko povem, da je ogromno razvoja, jezik pa stagnira.
- Pravilo o izgovoru *l*-ja je preprosto: v izglagolskih izpeljankah na *-alec*, *-ilec*, *-alka*, *-ilka*, *-alstvo*, *-ilstvo* se *l* v zbornem jeziku pred soglasnikom izgovarja kot dvoustnični *v*. Enako velja za pridevniške izpeljanke. Ko bi bil šolski sistem bolj dosleden in bi s tem pravilom seznanil otroke, ne pa da berejo strogo po črki in knjižno dojemajo kot izumetničeno, saj tudi naglašujejo napak in neskladno z domačim govorom, ne bi imeli težav. Tako pa se zdi, da celo pravopis kot najvišje ovrednoten priročnik spodbuja k elkanju.
- Mislim, da posebno pravilo o izgovarjanju krajšav ne spada v pravopis.

O slabi uzaveščenosti normativnosti in kodifikacijskega procesa pričajo tudi diametralna razhajanja med zahtevami po knjižnem jeziku brez **dvojnic**³ in drugimi, ki – upoštevajoč tudi knjižnojezikovno realnost – dvojnice pričakujejo, saj so del knjižnojezikovne resničnosti. Izstopajoče je prepričanje, da sistem »pravega« knjižnega jezika dvojnic ne dovoljuje, kar je zlasti pri udeležencih strokovnjakih za jezik nenavadno, saj priča o nereflksivnosti (celo glede lastne jezikovne prakse).

- Dvojnice ustvarjajo zmedo.
- Zakaj ni ob primeru *Saudova Arabija* vsaj kot dvojnica navedena *Savdska Arabija* (SP 2001)?
- Čim manj dvojnic, prosim.
- Ne potrebujemo dvojnic. Potrebujemo sistem.
- Zame, ki sem starejšega datuma, je zapis »cunami« še vedno zelo moteč. Prvič sem

3 Zdi se, da so med prvimi predvsem tisti, ki so poklicno zadolženi za jezikovno podobo knjižnih besedil, zato pričakujejo kodifikacijo za svoje potrebe in razmeroma strogo vzdrževanje že usvojene norme, ne glede na jezikovne navade in pričakovanja drugih.

ga opazila na RTV Slo v času hudega tsunamija v Aziji v letu 2004, ko so samovoljno začeli pisati »cunami«, kar me je že takrat zelo motilo, vendar navadni smrtniki na to nimamo nikakršnega vpliva. Kolikor vem, takrat to ni bilo skladno s pravopisom (morda se motim), vendar se je napaka tako dolgo in vztrajno ponavljala, da je žal postala pravilo. Gre za tujo besedo (mislim da iz japonsčine), ki se v obliki *tsunami* uporablja tudi v tujini (npr. angleščini), zato predlagam, da se v pravopis vključi obe možnosti: *cunami* in *tsunami*.

3 Razprava

3.1 Nezadostna uzaveščenost kodifikacijskega postopka

Komentarji javne razprave ob predlogih pravil *Pravopisa 8.0* so večinoma kritični odzivi na predstavljene opise jezikovnih praks in predloge sestavljavcev. Iz komentarjev je mogoče razbrati, da je med nekaterimi razpravljavci kodifikacijski proces uzaveščen slabo ali nezadostno, le redki so seznanjeni s postopkom aktualne prenove, ki predvideva po končani javni razpravi celovito redakcijo. Evidentna je tudi neseznanjenost z dejstvom, da se ob razgrnitvi **razširjenega predloga** pravil preverja predvsem strinjanje z vsebino pravil, končna ubeseditev bo sintetična, povzemalna. Uporabniki morda celo vedo, da komisija ob pravilih objavlja tudi **utemeljitve**, v katerih predstavlja referenčno ozadje predstavljenih pravil in odpira raziskovalna vprašanja ter spodbuja odzive vseh, ki se s problematiko ukvarjajo, a zdi se, da teh pred komentiranjem niso prebrali. Nekateri kritični odzivi na opombe in slogovne napotke pričajo o tem, da udeleženci javne razprave ne vedo, da je **notranja zasnova** pravil glede na *Slovenski pravopis 2001* (SP 2001) spremenjena. Uporabniki (vključno z recenzentom tega prispevka) niso informirani glede sprotnega objavljanja **pravil in komentarjev javne razprave** v formatu .pdf.

3.2 Neenotna pričakovanja glede knjižnega jezika

Sodeč po komentarjih, javnost glede tega, kakšnega knjižnega jezika si želi, **ni enotna**.⁴ Dejstvo, da se prenova kodifikacije opira na analize jezikovne rabe, pri delu javnosti vzbuja občutke jezikovne nenadzorovanosti in neupoštevanja pravil knjižnega jezika, ki so jih uporabniki uspešno usvojili med šolanjem, zdaj pa bo pravopis uravnavala masa tistih, ki pravil niso usvojili in se ne trudili. Po drugi strani pa se zavedamo, da so bojazni pogosto zgolj načelne, saj pretekle izkušnje (npr. ob pravopisih iz let 1935, 1962 in tudi slovarkem delu 2001) pričajo, da je tudi »jezikovnega reda« željna pišoča javnost kodifikacijo zavrnila, če v njej ni prepoznala lastnih jezikovnih/pisnih navad.

4 Povedano velja za nestrokovno in strokovno javnost, npr. za jezikoslovce, ki se z normativističnimi vprašanji ne ukvarjajo tudi teoretično. Predsodki in nasprotovanja kakršnim koli spremembam so povezani bodisi z **generacijskimi razlogi** (tj. dejstvom, da odrasli govorniki jezika pravila knjižnega jezika usvojijo že ob šolanju in teh uveljavljenih načinov ne želijo spreminjati in jih težave mlajše generacije pri usvajanju ne zanimajo; o tem prim. Toporišič 1978: 332; Haugen 1966: 20) bodisi z željo po **ohranjanju prestižnega statusa** oz. **razlik** med normo jezika, ki ni podrejen upravljanju, in kodificirano knjižnojezikovno normo (prim. Žele 2019).

O podobnih pojavih sicer poročajo tudi jezikoslovci iz drugih evropskih okolij, v katerih je v prvem desetletju novega stoletja prišlo do kodifikacije, ki upošteva tudi prevladujoče jezikovne navade. Nekateri kritiki so tedaj menili, »da je toleranca do jezikovne variantnosti prekoračila meje sprejemljivega« (Van der Horst 2009: 14 v: Grondelaers, Kristiansen 2013: 9), zaskrbljenost nad prodiranjem angleščine in upadom jezikovne kulture pa je prisotna v večini evropskih jezikovnih skupnosti (prav tam). Te bojazni so v nekaterih okoljih sprva sprožile ugibanja, ali bo res prvič po renesansi v evropskih jezikovnih skupnostih prišlo do radikalno drugačnega pristopa k jeziku (Van der Horst 2009), do novih pogledov na črkovanje, pisanje ..., v drugih pa se je že napovedovalo opustitev vseh drugih normativnih meril (npr. jezikovnokulturnih, sistemskih) in jezikovne »regulacije« nasploh (prim. Cvrček 2008). Desetletje kasneje se je izkazalo, da tak kopernikanski obrat na področju jezikovnega usmerjanja ni oprt na dejanska pričakovanja uporabnikov knjižnega jezika, ki si vendarle želijo priporočila, oprta na sistem, ki deluje po analogiji in ohranja ustaljene vzorce (Mžourková 2023: 53–54), saj ti olajšajo učljivost jezika.

Kompromisnost sodobnega **kodifikacijskega postopka** je torej v odločitvi, da jezikovna norma ni več uravnavana zgolj po jezikovnih navadah peščice poznavalcev knjižnega jezika, saj tudi njihove jezikovne izbire niso vedno usklajene s priročniki in tudi ne enotne, pogosto jih ni mogoče utemeljiti, temveč se upošteva razširjen nabor nosilcev knjižnega jezika in opisuje raznolike možnosti. Ta pristop je izbrala tudi aktualna slovenska skupina sestavljavcev novih pravopisnih pravil: uporabnikom slovenščine želijo ponuditi možnosti, ki so v knjižnem jeziku gradivsko izkazane in uresničljive oz. sprejemljive, še zlasti, če gre za izrazne načine v okviru istega razreda enot,⁵ ki so bila v dosedanjih kodifikacijah prezrte. Vsak, ki se želi izraziti knjižno oz. ki se želi sporazumevati v knjižnem jeziku, med možnostmi, tudi dvojnicami, izbira glede na vrsto besedila ali okoliščine ubesedovanja. Knjižna slovenščina je danes vitalen in razvit polnofunkcijski jezik v zreli dobi, ki ga aktivno in uspešno uporablja največje število govorcev v njegovi zgodovini. V tej raznoliki množici se razvijajo tudi slovnično sprejemljive vzporedne enakofunkcijske oblike, ki knjižnega jezika ne krnijo in ne slabšajo.

3.3 En knjižni jezik in več priročnikov knjižnega jezika

Komentarjev, ki želijo kodifikacijo v pravopisu razlikovati od kodifikacije v drugih priročnikih knjižnega jezika, sicer ni veliko, se pa ob njih zastavlja vprašanje, kako bi posamezniki tako dvojnost utemeljili in kje so razlogi zanjo. Zagotovo izvira iz samega imena (*pravopis*) in še iz časov, ko drugih, »manj strogih«, manj normativno zavezujočih in bolj informativnih priročnikov (še) ni bilo. In tudi, ko so se pojavili (npr. po izidu SSKJ leta 1970), ni bilo povsem razjasnjeno, ali se morata pomenskorazlagalni

5 Npr. pri vseh besedah s končajem *-io* se uveljavlja preglas v izgovoru, v zapisu pa je dvojnica, ne glede na to, da je SP 2001 dvojnico dovoljeval pri *radio*, pri *trio* pa ne. Podobno velja za preglas pri francoskih imenih na končni govorjeni samoglasnik in nemi pisni soglasnik (*Degas, Monet, Piaget ...*), pri katerih se uveljavlja dvojnica tipa *Degasov/Degasev* pri celotni skupini, ne glede na to, ali jo trenutni korpusni viri izkazujejo ali ne.

in pravopisni slovar glede univerzalnih slovničnih podatkov kakor koli normativno razlikovati, zato se je vzdrževalo zmotno prepričanje o »priročnikih dveh strogosti« (Dobrovoljc idr. 2022b). V sodobnosti je obveljalo prepričanje, da se je treba v naziranju glede usmerjanja knjižnega jezika poenotiti in da ni nobenega razloga za kakršno koli normativno razlikovanje med priročniki knjižnega jezika, saj so vsi – slovar, slovnica⁶ ali pravopis – podvrženi kodifikacijskemu procesu (ugotavljanje norme, kodificiranje norme, funkcijska določitev). Temu sledi tudi odločitev Inštituta za slovenski jezik leta 2010, da bosta pravopis in splošni slovar nastajala hkrati in da pravopis makrostrukturno ne bo več skrajšani splošni slovar, kot je bil SP 2001, ampak predvsem razširitev pravil (»pravopisni slovar gradivsko razširja pravila« zapiše T. Verovnik že leta 2004). Prednostna naloga pravopisnih pravil je torej vzpostaviti naučljiv in zmerno brezizjemen sistem knjižnega jezika, ki bo olajšal usvajanje jezika mlajšim generacijam in učečim se. Tak sistem naj bi bil enoten v različnih priročnikih knjižnega jezika, kar je uresničljivo, če bo oprt na dovolj obsežno referenčno gradivo.

3.4 Za konec še o anonimnosti

Pravopisna komisija se je ob začetku prenove pravil odločila, da bo v javni razpravi omogočeno **anonimno** sodelovanje, saj tako lahko udeleženec razprave vpliva na oblikovanje pravil z argumentom, brez sklicevanja na svojo institucionalno ali položajno avtoriteto. A z vsako nadaljnjo javno razpravo se strokovni nivo pripomb znižuje, mnenja uporabnikov so pogosto neargumentirana ali pa se posmehljivo izživljajo nad napisanim. Zato bo treba v nadaljnje razmisliti, ali prinaša anonimna udeležba v javni razpravi dovolj prednosti, da bi jo tudi v nadaljnjih razpravah vzdrževali. Skrita identiteta avtorja komentarja očitno »odveže« odgovornosti za zapisano, med strokovne komentarje pa po nepotrebnem vnaša čustvene prvine, kar priča morda tudi o jezi ali frustraciji, po drugi strani pa morda na trolanje vpliva zgolj spletni medij in nerazlikovanje med pisanjem po različnih družbenih omrežjih in strokovno diskusijo.⁷

Literatura

- ANDERSON, Catherine, BJORKMAN, Bronwyn, DENIS, Derek, DONER, Julianne, GRANT, Margaret, SANDERS, Nathan, TANIGUCHI, Ai, 2022: *Essentials of Linguistics*. 2. izdaja. <https://ecampusontario.pressbooks.pub/essentialsoflinguistics>.
- CVRČEK, Václav, 2008: *Jazyková regulace a koncept minimální intervence*. Praga: Karolinum.
- ČERNIVEC, Manca, 2024: *Normativnost v slovarjih slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- DEUMERT, Ana, VANDENBUSSCHE, Wim, 2003: *Standard Languages: Taxonomies and Histories*. Ana Deumert, Wim Vandenbussche (ur.): *Germanic Standardizations: Past to Present*. Amsterdam: John Benjamins (Studies in Language, Culture and Society, 18). 1–14.

6 Večina dosedanjih slovenskih slovníc je vključevala tudi poglavje o pravopisu, poveljna akademjska slovnica štirih avtorjev je leta 1964 vsebovala celotna pravopisna pravila iz leta 1962.

7 Anonimnost v razpravi je sicer stvar odločitve. Zlasti strokovnjaki za področje se pri podajanju pripomb tudi podpišejo. Pri javni objavi komentarjev so podpisi povsod odstranjeni. To velja tudi za komentarje, ki so podani v obliki peticije o zapisu praznika *božič*.

- DOBROVOLJC, Helena, 2013: Smernice jezikovne standardizacije v teoriji, izročilu in praksi. Andreja Žele (ur.): *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitive)*. Obdobja 32. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 93–99.
- DOBROVOLJC, Helena, 2021: Nazorska nasprotja in normativna izhodišča pri posodabljanju priročnikov knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* LXVI/2–3. 21–36. <https://journals.uni-lj.si/jezikinslovstvo/article/view/17895>.
- DOBROVOLJC, Helena, 2022a: Delovne faze in normativne odločitve pri prenovi pravopisa. Tina Verovnik (ur.): *Pravopis na zrnu graha: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 13–40. <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/view/1992/8218/1600>.
- DOBROVOLJC, Helena, VEROVNIK, Tina, JAKOP, Nataša, KOCJAN-BARLE, Marta, WEISS, Peter, TIVADAR, Hotimir, OREŠNIK, Janez, BIZJAK KONČAR, Aleksandra, SKUBIC, Andrej E., 2022b: *Pravopis 8.0 – pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo*. 1. in 2. del. 1. e-izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/book/2019>; <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/book/2020>.
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, KOCJAN-BARLE, Marta, VEROVNIK, Tina, TIVADAR, Hotimir, WEISS, Peter, 2022c: *Pravopis 8.0: Komentarji poglavij I–IV*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/view/2018/8294/1705-1>.
- DOLNÍK, Juraj, 2011: *Teória spisovného jazyka so zretelom na spisovnú slovenčinu*. Bratislava: VEDA.
- GRONDELAERS, Stefan, KRISTIENSEN, Tore, 2013: On the Need to Access Deep Evaluations when Searching for the Motor of Standard Language Change. Tore Kristiansen, Stefan Grondelaers (ur.): *Language (De)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus. 9–52.
- HAUGEN, Einar, 1966: *Language Conflict and Language Planning. The Case of Modern Norwegian*. Cambridge Mass: Harvard University Press.
- KRISTIENSEN, Tore idr. (ur.), 2020: *Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe: Book 1*. Oslo: Novus.
- LEITH, Dick, 1983: *A Social History of English*. London: Routledge and Kegan Paul.
- LENGAR VEROVNIK, Tina, 2015: Pravorečje v pravopisnem slovarju in ob njem. Helena Dobrovoljc, Tina Verovnik (ur.): *Pravopisna razpotja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 95–107.
- MATHESIOUS, Vilem, (1929) 1983: Functional Linguistics. Josef Vachek, Libuše Dušková, Philip A. Luelsdorff (ur.): *Praguiana, Some Basic and Less known Aspects of Prague Linguistics School*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 137–138.
- MŽOURKOVÁ, Hana, 2023: Pravopisna kodifikacija na Češkem. Tina Verovnik (ur.): *Pravopis na zrnu graha: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- PINKLER, Steven, 2010: *Jezikovni nagon: kako um ustvarja jezik*. Ljubljana: Založba Modrijan.
- VAN DER HORST, Joop, 2009: *Het einde van de standaardtaal. Een wisseling van Europese taalcultuur*. Amsterdam: Meulenhoff.
- VEROVNIK, Tina, 2004: Norma knjižne slovenščine med kodifikacijo in jezikovno rabo v obdobju 1950–2001. *Družboslovne razprave* XX/46–47. 241–258.
- VOGL, Ulrike, 2012: Multilingualism in a Standard Language Culture. Matthias Hüning, Ulrike Vogl, Olivier Moliner (ur.): *Standard Languages and Multilingualism in European History*. 1–40.
- TIVADAR, Hotimir, 2018: Slovensko pravorečje kot samostojna kodifikacijska knjiga? *Slavia Centralis* XI/2. 158–171. <http://www.ff.um.si/dotAsset/73530.pdf>.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1978: Problemi norme in kodifikacije v slovenskem knjižnem jeziku. *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*. Maribor: Založba Obzorja. 328–338.
- ŽELE, Andreja, 2019: Knjižni jezik zožiti na jezikovni standard?! *Slavia Centralis* XII/1. 286–298. <https://doi.org/10.18690/scn.12.1.286-298.2019>.

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0038, ki ga financira ARIS.